

HACİNİYAZIN MİLLİ-POETİK TƏFƏKKÜRÜNÜN HÜDUDSUZLUĞU

БЕЗГРАНИЧНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНО-ПОЭТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ АЖИНИЯЗА

Şəbnəm Məmmədova

*filologiya üzrə fəlsəfə doktoru AMEA Folklor İnstitutu,
böyük elmi işçi*

Аннотация. В данном материале мы рассматриваем отдельные стороны творчества классика каракалпакской поэзии Ажинияза Косыбай улы, оставившего неизгладимый след в истории родной культуры. Темы и проблемы творчества Ажинияза настолько разнообразны и привлекательны, что они из разных точек зрения приковывали внимание национальных литературоведов. Неслучайно, что начиная с 30-х годов XX в. К.Аимбетов, О.Кожуров, Н.Давкараев, позднее И.Сагитов, К.Бердимуратов, С.Ахметов, Б.Исмаилов и мн. др. занимались разного рода вопросами творчества этого писателя, имеющего незаурядные способности в использовании ярких жизненных, житейских, судьбоносных проблем в истории народа.

В Азербайджане вот уже не одно десятилетие изучаются темы интересной и самобытной каракалпакской литературы. Так, например, с последних десятилетий XX в. последовательно привлекаются к исследованию многие вопросы каракалпакской поэзии, в том числе творчество Ажинияза. Профессор Низами Мамедов Тагисой в своих книгах, учебниках, статьях и материалах систематически изучает многие аспекты творческого своеобразия Ажинияза. Азербайджанские читатели достаточно осведомлены об особенностях творческого почерка этого глубоко национального поэта. Несколько лет тому назад мы (с профессором Н.Тагисоем) совместными усилиями перевели и представили на суд азербайджанской читательской общественности чеканные строки, стихи, шежере и поэмы Ажинияза «Бозатау». Празднование 200-летнего юбилея каракалпакского поэта на высоком уровне и наше участие в этом грандиозном мероприятии яркое свидетельство того, какое важное значение придается вопросам освоения творчества Ажинияза в Азербайджане.

Ключевые слова: Ажинияз, разнообразные лирические формы, поэт-философ, юбилейные торжества, творческое наследие, исследование, литературные взаимосвязи.

THE BOUNDLESSNESS OF NATIONAL-POETIC THINKING OF AZHINIYAZ

Annotation. In this article, we consider certain aspects of the work of the classic of Karakalpak poetry, AjiniyazKosybaiuly, who left an indelible mark in the history of his native culture. The themes and problems of Ajiniyaz's work are so diverse and attractive that they attracted the attention of national literary critics from different points of view. It is no coincidence that, starting from the 30s of the twentieth century, K.Aimbetov, O.Kozhurov, N.Davkaraev, and later I.Sagitov, K.Berdimuradov, S.Akhmetov, B.Ismailov and many others. they dealt with various kinds of issues of the work of this writer, who has extraordinary abilities in using vivid life, everyday, fateful problems in the history of the people.

Topics of interesting and original Karakalpak literature have been studied in Azerbaijan for more than a decade. For example, since the last decades of the twentieth century, many issues of Karakalpak poetry, including the work of Ajiniyaz, have been consistently involved in research. Professor NizamiMammadovTagisoy systematically studies many aspects of the creative originality of Azhinyaz in his books, textbooks, articles and materials. Azerbaijani readers are well aware of the peculiarities of the creative handwriting of this deeply national poet. A few years ago, together with Professor N.Tagisoy, we translated and presented to the Azerbaijani reading public the minted lines, poems, shezhere and poems of Azhiniz "Bozatau". The celebration of the 200th anniversary of the Karakalpak poet at a high level and our participation in this grandiose event are vivid evidence of the importance attached to the development of Ajiniyaz's work in Azerbaijan.

Keywords: Aginiyaz, various lyrical forms, poet-philosopher, jubilee celebrations, creative heritage, research, literary interrelations.

Qaraqalpaq ədəbiyyatının geniş mədəni arenaya çıxmasında Jiyen Jırau, Günxoca, Berdağ, Abbas Dabilov, Jolmirzə Aymirzəyev, Ayapbergen Musayev, Sadiq Nurembetov, Tleubergen Cumamuradov, İbrahim Yusupov, Tülepbergen Kaipbergenov və b. rolu yetərinəcə böyük olmuşdur. Onların yaradıcılığı türk xalqları ədəbiyyatları ailəsində öz möhtəşəm mövqeyi ilə seçilməkdədir. Bu siyahını davam etdirmək də olar. Lakin burada məqsədimiz qaraqalpaq şairlərinin adlarını sadalamaq yox, onun klassik qanadının araya-ərsəyə gəlməsində daha bir poetik təfəkkür sahibinin yaradıcılığının bəzi məqamlarını oxucuların nəzər-diqqətinə təqdim etməkdir.

Aralın cənub sahilində Qaraqalpaqstanın indiki Muynak rayonu ərazisindəki Qamış-boğet aulunda aşamaylı-Saxu və Kiyat balqalı qəbiləsindən mənşəyini götürən Haciniyaz uşaqlıq və yeniyetməlik dövründə Xivədəki Şirqazi və Kutluq Murad inak mədrəsələrində zəngin dini-fəlsəfi təlim almaqla yanaşı, həm də qazax, türkmən və cığataycanı öyrənərək, ərəb və fars dillərini də gərəyincə mənimsəmişdir. Haciniyazın poetik yaradıcılığının ana xəttini yaşadığı mühtdəki ədalətsizliklər, ayrılıqlar, xalq malına göz dikənlərin ifşası, sosial-siyasi və mədəni-mənəvi problemlər təşkil etmişdir.

Haciniyaz lirik şeirləri ilə yanaşı, həm də digər milli janr formalarından yararlanmaqla

improvizasiyalı yarışma – “Haciniyaz və qızın aytısı”, “Haciniyaz və qız Meneşin aytısı” və “Bozatau” kimi tarixi səpkili poema qələmə almışdır. Yeri gəldikcə biz şairin yaradıcılığına həsr olunmuş məqalə, material və ədəbiyyatların da adlarını burada çəkəcəyik. Onlardan bir neçəsini diqqətinizə təqdim edək. “Haciniyaz Kosıbayulu” [1]; Böyük sovet ensiklopediyasında yer almış “Haciniyaz Kosıbayulu” [2]; Nazim Davkarayevin kitabında şairlə bağlı “İnqilabqədərki qaraqalpaq ədəbiyyatı tarixi oçerki”[5].

Təsadüfi deyildir ki, Haciniyaz Kosıbay ulının yaradıcılığı sözün həqiqi mənasında qaraqalpaq xalqının ədəbi-mədəni və mənəvi-ictimai həyatında son dərəcə mühüm hadisə kimi dəyərləndirilməkdədir. Bu, ilk növbədə ondan irəli gəlir ki, Haciniyazın yaradıcılığında, hər şeydən öncə, bəşərlik, sülh, əmin-amanlıq, rifaha qayğı və başqa bu kimi mənəvi dəyərlər mahiyyətinə təənnüm edilməkdədir.

Haciniyaz folklor və klassik poeziya ənənələrinə söykənməklə son dərəcə həzin lirik nəğmələr yaratmışdır ki, onların arasında qaraqalpaq məhəbbət poeziyasının inciləri “Mənim sevimlim”, “Gözəllər”, “Bazatauli gözəl”, “Ah, Dariqə”, “Səndən başqa bir sevdiyim yox mənim”, “Bir pəri” və s. adlarını çəkə bilərik.

Özbəkistanda və Qaraqalpaqstanda Haciniyaz yaradıcılığına daim böyük sevgi ilə yanaşılmışdır. Bunun davamı olaraq 17 iyul 2024-cü ildə Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şəfqət Mirziyayevın görkəmli qaraqalpaq şairi və mütəfəkkiri Haciniyaz Kosıbay ulunun 200-illiyinin geniş bayram təntənələri ilə keçirilməsi ilə bağlı fərmanı işıq üzü görmüşdür. Fərmanda Haciniyazın öz təkrarsız və dərin məzmunlu yaradıcılığı ilə milli mədəniyyət və ədəbiyyatın inkişafına, gənclərin vətənpərvərlik və ali-mənəvi ideallarının tərbiyə olunmasında, özbək və qaraqalpaq xalqlarının tarixi dostluğunun möhkəmləndirilməsində müstəsna rolu olduğu qeyd olunur. Eyni zamanda bu da diqqət mərkəzinə çəkilir ki, istedadlı şairin humanist və fəlsəfi baxışları, onun şeirlərində və dastanlarında yer almış digər etik-estetik dəyərlər hər iki xalqın qarşılıqlı münasibətləri tarixində və qəlbində öncül mövqedə dayanmaqdadır.

Təsadüfi deyildir ki, Haciniyaz şairliyi və filofofluğu ilə yanaşı, həm də Qaraqalpaqstanda alim və ustad, fərqli istedad sahibi olan kalıqraf kimi öz ölkəsindən çox-çox uzaqlarda da yaxşı tanınmışdır. Onun qəblərə yol tapan orijinal poeziyası nəinki qaraqalpaqlar, həm də türkmən, qazax və qırğız oxucularının da mənəvi tələblərini ödəyən qeyri-adi poetik nümunələrdir. Odur ki, Haciniyaz Kosıbay ulunun anadan olmasının 200 illiyinin YUNESKO-nun yubiley tədbirləri planına salınması da şairin yaradıcı irsinin ümumbəşəri mahiyyətini göz önünə gətirməkdədir.

Özbəkistan Prezidentinin Fərmanı ilə Haciniyaz Kosıbay ulunun 200 illiyinin keçirilməsi ilə bağlı Özbəkistanın Baş naziri Ubaydulla Arifovun başçılığı altında işləyəcək Yubiley Təşkilat Komitəsi böyük mütəfəkkirin yaradıcılıq irsinin geniş təbliği sahəsində aparılacaq işlərin çoxcəhətliliyini və monumentallığını sübut etməkdədir.

Böyük mütəfəkkirin yubileyinin 200 illiyi çərçivəsində onun seçilmiş əsərlərinin özbək və qaraqalpaq dillərində nəşri, indiyədək mövcud olan bədii əsərlərinin yenidən nəşri, elmi-populyar əsərləri, həyat və yaradıcılığının müxtəlif tərəflərini əks etdirən əsərlərinin çapı və onların təqdimatının nəzərdə tutulması da Haciniyazın bədii irsinə verilən dəyərin yüksək olduğunu yetərinə göz önünə gətirməkdədir.

Bu tədbirlərin sırasında dövlət sifarişi əsasında ortaya çıxacaq “Haciniyaz” adlı bədii-publisistik sənət əsərinin yaradılmasının burada qeyd edilməsi də vacibdir.

Tədbirlər siyahısında Qaraqalpaqstanın paytaxtı Nökis şəhərində ölkənin istedadlı gənclərinin “Haciniyazın nəğmələrini oxu” (Айт, сен Ажиниезнинг кушикларидан)” mövzusunda müsabiqə və məktəblərin yaradıcı şagirdləri arasında Haciniyazın həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş inşa yazı müsabiqəsinin keçirilməsi qaraqalpaq ədəbiyyatının klassikinə ədəbi şəxsiyyətinə verilən dəyərin görümlü mənzərəsini əks etdirməkdədir.

2024-cü ilin oktyabr ayında Qaraqalpaq Dövlət Universitetində və Əlişir Nəvai adına Daşkənd Dövlət Özbək dili Ədəbiyyatı Universitetində Haciniyazın irsinin öyrənilməsi ilə bağlı beynəlxalq elmi-praktik konfransların keçirilməsi planlaşdırılmışdır. Bundan başqa Haciniyaz adına Nökis Dövlət Pedaqoji İnstitutunda şairin muzeyinin açılmasının planlaşdırılmışdır da mütəfəkkirin yaradıcılığının orijinallığını sübut etmək iqtidarında olan faktlardandır.

Bu ilin noyabrında Əlişir Nəvai adına Özbəkistanın Böyük Dövlət Akademik Teatrında və Berdağ adına Qaraqalpaq Dövlət Akademik Teatrında Haciniyazın xatirəsinə həsr olunmuş təntənəli ədəbi-bədii gecələrin keçirilməsi, Haciniyazın doğulduğu Muynak rayonunda onun məzarının yenidən qurulması, memorial kompleksinin yaradılması, onun adını daşıyan ekoparkın sakinlərin istifadəsinə veriləcəyi [17] qaraqalpaq ədəbiyyatının klassikinə yaradıcılığına verilən dəyərin əyani ifadəsidir.

Elə buradaca qeyd edək ki, Azərbaycan ədəbiyyatında Vaqif (1717-1797), türkmən ədəbiyyatında Məhdimqulu (1724-1807) kimi Haciniyaz da qaraqalpaq ədəbiyyatında milli-poetik düşüncənin gücündən və vüsətindən istifadə edərək ilk qaraqalpaq şairlərindən biri kimi özünün qiyamçı, eyni zamanda maarifçi yaradıcılığı ilə doğma qəbilə və tayfaları birliyə və birləşməyə səslənməklə populyar şeirləri ilə doğma ədəbiyyatın ənənələrini inkişaf etdirməklə yanaşı, həm dəfərdinovator təfəkküründən istifadə edib, ona fəlsəfi çalarların gətirilməsində müstəsna xidmətlər göstərmişdir [18].

Berdağ və Günxoca ilə birlikdə qaraqalpaq klassik poeziyasının əsasını qoymuş Hacıniyaz xalq arasında sevilən və populyar şeirləri ilə yanaşı, vətəndaş, məhəbbət və fəlsəfi lirikası ilə də fərqli mövqə sahibi olmuşdur.

Kunqrad üsyanının iştirakçılarından biri kimi, şair Bozatau kəndində əsir düşərkən onun gözləri önündə bütün əhali ya məhv edilmiş, ya da qul edilib əsir götürülmüşdür. Gözləri ilə gördüklərindən dəhşətə gələn şair məhz bu acı və faciəvi hadisələri özünün "Bozatau" adlı tarixi poemasında əks etdirmişdir [19]. Yeri gəlmişkən bildirək ki, adını çəkdiyimiz poema bu gün də xalq arasında Hacıniyazın qoşduğu nəغمə halında oxunmaqdadır.

Atadan ayrıldı gülablı oğlan,
Satıldı, dür başın əylədi qulam,
Kimlər İraq səmtə, kimlər getdi Şam,
Kimlər də Qurd, Tehran düşdü, Bozatau.

Kiminin qardaşı, oğlu, həm qızı,
Tutuldu gün kimi ayı, ulduzu,
HərİR atlas geyən kimin yalqızı,
Zalımlar əlinə düşdü, Bozatau [7, s. 114].

Hacıniyaz qaraqalpaq ədəbiyyatında lirik hissələr tərənnümçüsü kimi tanınsa da, onun öz dövrü üçün güclü və əzəmətli poeziyası qaraqalpaq xalqının ruhi halının, mədəni və mənəvi düşüncəsinin özünəməxsus şəkildə formalaşmasında da əvəzsiz rol oynamışdır. Şairin qeyri-adi mövzuları diqqət mərkəzinə çəkib, doğma elinə-obasına bəslədiyi məhəbbət hissləri, xalq və Vətənlə bağlı hiss və duyğuları, şeirlərinin mayasının mahiyyəti və fərdi yaradıcılıq pafosu ona qeyd etdiklərimiz xüsusi şəkildə oxuculara çatdırmaq imkanı vermişdir. Elə buna görə də Hacıniyazın doğma elə olan hədsiz məhəbbəti şairin əsərlərinin məzmun-ideya mahiyyətinə hopmuşdur. "Əllərim vardı", "Vardır", "El görər gün barməken", "Vardı", "Göründü", "Bilmədim", "Bozatau", "Olur" və digər bu kimi nümunələrdə Hacıniyazın Vətənə, torpağa, el-obaya vurğunluq hissləri və ideyaları özünün seçdiyi və istifadə etdiyi ifadə və ibarələrlə oxucular üçün olduqca görümlü bir effekt yaratmaqdadır. Böyük şairin bu el sevgisini, el məhəbbətini biz onun "Vardır" şeirinin müvafiq parçaları üzərində daha yaxşı illüstrasiya edə bilərik:

Беглер, тэрийп етсем калпак йуртыны,
Хуп эжеп тамаша еллери бардур,
Ариф болып хак йолына ершикен,
Муршидну мукəммəл пирлери бардур.

...Бардур кыз-жауаны кашлары кəтан,
Йузин таккас етсэн хуршийди табан,
Аны көргенлердин аклыны алган,
Лэйли, Зүлейхадай хурлери бардур.

...Бардур перийзады алма янаклы,
Лəби писте, шекер киби додаклы,
Кимар ала көзли, балам капаклы,
Зухрə киби сушик тиллери бардур [6, б. 5].

Həmin dörlüklərin tərcüməsinin Azərbaycan türkcəsində necə səslənməsinə diqqət yetirək:

Bəylər, tərİf etsəm, qalpaq yurdunu,
Xub əcəb tamaşa elləri vardır,
Arİf olub, haqq yoluna düşənin,
Mürşidi mükəmməl pirləri vardır.

...Vardır qız-cananı qaşları kaman,
Üzünə baxanda xurşidi-təban,
Onu görənlərin aqlını alan,
Leyla, Züleyxa tək hürləri vardır.

...Vardır pərizadı alma yanaqlı,
Ləbi püstə, şəkər kimi dodaqlı,
Xumar ala gözlü, dəhan qapaqlı,
Zöhrə kimi süşik dilləri vardır .

Hacıniyaz bütün əsərlərində özünün vücudu və mahiyyəti ilə xalqının şairi olduğunu sübut etməyə

*Tərcümə bizimdir.

çalışmışdır. Onun yaradıcılığının bu cəhəti əksər bütün xüsusiyyətləri ilə “Bozatau” poemasının məzmun və mahiyyət çalarlarında böyük məhərrətlə əks olunmaqdadır. Çünki “Bozatau”da şairin ahı-naləsi, içinin odu, ürəyinin közü, gözünün yaşı ilə, xalqının düşmənlərinə olan hədsiz nifrəti təsvir edilməkdədir.

1975-ci ildə Nökisin “Qaraqalpaqstan” nəşriyyatı tərəfindən çap olunmuş “Oxucunun kitabxanası. Hacıniyaz. Bozatau” adlı kitabı nəşriyyat tərəfindən yazılmış ön söz əvəzində haqlı olaraq göstərilmişdir ki, “Bozatau” poeması xalq tarixinin az qala bütün tərəflərini özündə əks etdirmək baxımından unikal əsərdir. Əsərdə bəhs olunan bu yer adı da məhz Kunqratda 1858-ci ilə yaxın bir dövrdə getmiş real hadisələrlə bağlı araya-ərsəyə gətirilmişdir. Yağılar, xalq qanına susayanlar heç kimə aman verməmiş, insanlara divan tutmuş, bundan Hacıniyazın özü də dərddə-qəmə mübtəla olmuşdur. Odur ki, xalqın da, şairin də özünün doğulduğu yerə mehri-məhəbbəti bitib-tükənməz bir hüzn təsvirini yaratmışdır:

Жер хэм ел билэндур, ел хэм жер билен,
Жерсиз елин қуни дәрбедәр билен,
Омири отер жүректеги шен билен,

Кәдирин сенин бизге өтті Бозатау, – yazmaqla nəşriyyat tərəfindən qeyd etdiklərimizə dəyərli bir münasibət ortaya qoyulur [4, b. 6].

Hacıniyazın 1993-cü ildə Nökisin «Қарақалпақстан» nəşriyyatında işıq üzü görmüş digər “Bir pəri”, “Məhəbbət və namə şeirləri” adlı kitabda vətənpərvərlik şeirləri ilə yanaşı, sevgiyə həsr olunmuş “Könlüm mənim”, “Mənzər”, “Göründü”, “Yox mənim”, “Bir canan”, “Bir pəri”, “Düşər”, “Dildarım”, “Gəldim”, “Dildarın xəbərini kimdən soruşum”, “Var indi”, “Gözlərim”, “Ayrılsa” və s. bu kimi nümunələrlə yanaşı, həm də öyüd-nəsihət xarakterli “Nə bilsin”, “Hər kim Hatəm olur fani dünyada”, “Olurmu” və s. kimi maraqlı yaradıcılıq nümunələri yera almışdır [3].

Şairin yuxarıda adlarını çəkdiyimiz və çəkmədiyimiz çoxsaylı sevgi-məhəbbət səpkili əsərlərində onun poetik virtuozluğunun bəzi məqamları özünü görümlü əks etdirməkdədir. Təsədüfi deyildir ki, Hacıniyazın məhəbbət lirikası müasir qaraqalpaq gəncliyinin ən çox sevdiyi nəğmələr sırasındadır. Onlar böyük həvəslə orta və ali məktəb proqramlarına daxil edilmişdir. Hacıniyazın lirikası milli bəstəkarları o qədər vəcdə gətirmişdir ki, onlar öz yeni musiqi əsərlərində və bəstələrində məhz onun yaratdığı nümunələrdən istifadə etməklə fərdi yaradıcılıqlarını daha da püxtələşdirməyə imkan tapırdılar [20].

Burada bir qədər də böyük mütəfəkkirin əsərlərinin öyrənilməsindən bəhs etmək yerinə düşər. Hacıniyazın yaradıcılığının tədqiqi tarixi XX əsrin 30-cu illərindən başlamışdır. Həmin vaxtlar K.Aimbetov, O.Kojurov, N.Davkarayev və b. bu kimi müəlliflər şairin əsərlərinin müxtəlif tərəflərinin təhlillərə cəlb edilməsini məqsədə uyğun hesab etmişlər. Belə ki, Nazim Davkarayev özünün “Qaraqalpaq ədəbiyyatının tarixi oçerkləri” adlı kitabının əsas hissəsini məhz Hacıniyazın yaradıcılığına həsr etmişdir. Bundan sonra XX əsrin 50-ci illərindən başlayaraq şairin bədii-poetik irsi K.Aimbetov, İ.Sagitov, K.Berdimuradov, S.Əhmədov, B.İsmayılov və b. bu kimi tədqiqatçılar tərəfindən onun həyat və yaradıcılığının açılmamış səhifələri ilə ədəbiyyatsevərləri tanış etmişlər.

Məhz bu dövrlərdən başlayaraq Hacıniyazın əsərləri 1949, 1960, 1965, 1975, 1988, 1993, 1994, 2014 (iki dəfə) və digər illərdə qaraqalpaq dilində; 1962-ci ildə özbək dilində; 1975-ci ildə rus dilində oxucuların ixtiyarına verilmişdir. Elə buradaca onu da qeyd edək ki, bu sətirlərin müəllifləri də Hacıniyazın Azərbaycan oxucularına təqdim olunmasında xeyli işlər həyata keçirmişlər. Belə ki, professor, türkoloq, şair-tərcüməçi Nizami Məmmədov Tağısoy 2007-ci ildə Bakı Slavyan Universitetinin “Kitab aləmi” nəşriyyat-poliqrafiya mərkəzində çap etdirdiyi “Qaraqalpaq ədəbiyyatı” (rus dilində) kitabında “XVIII-XIX əsrlər qaraqalpaq ədəbiyyatı” fəslində bu dövrdə yazıb-yaratmış digər şairlərlə yanaşı, onun yaradıcılığını da ayrıca bir paragrafda “Hacıniyazın yaradıcılıq taleyi” adı altında təhlillərə cəlb etmişdir [15, s. 171-175]. Bundan sonra yenə də onun 2015-ci ildə nəşr etdirdiyi “Qaraqalpaq ədəbiyyatı” kitabında “Hacıniyazın yaradıcılıq taleyi” adlı oçerk kütləvi tirajla nəşr etdirdiyi ali məktəblər üçün dərslikdə təhlil edilmişdir [8, s. 226-231]. Bundan başqa professor Nizami Məmmədov Tağısoy qızı Şəbnəm Məmmədova ilə birlikdə Qaraqalpaq xalq ruhunun tərənnümçüsü Hacıniyaz Kosıbay oğlu” [11, s. 14; 12, s. 14; 13, s. 14; 14, s. 14] adlı araşdırmaları silsilə şəkilində Azərbaycan oxucusuna təqdim edilmişdir.

Bundan başqa professor Nizami Məmmədov Tağısoy təhlillərə cəlb etdiyi bir sıra materiallarda Məhtimqulu, Vaqif və Hacıniyaz poeziyasının motiv, mövzu və obrazlarını müqayisəli-tipoloji kontekstdə nəzərdən keçirmişdir [10]. Eyni zamanda tədqiqatçı Azərbaycan şairi Vaqiflə qaraqalpaq şairi Hacıniyazın yaradıcılığına xüsusi olaraq nəzər salmışdır [16, s. 73-78]. Nizami Tağısoy qaraqalpaq poeziyasının klassiki Hacıniyazın yaradıcılıq yolunun müxtəsər cizgilərini yenə də Beynəlxalq konfrans materiallarında [9, s. 220-223] sistemli və ardıcıl şəkildə araşdırmalara cəlb etmişdir.

Təqdim edilmiş materiallardan görünür ki, qaraqalpaq ədəbiyyatşünaslığında olduğu kimi Azərbaycan ədəbi-tənqiqi fikrində də Hacıniyazın bədii irsinin araşdırılması prioritet mövqedə

dayanmışdır.

XX əsrin 60-cı illərindən başlayaraq Hacıniyazın ədəbi-tənqidə məlum olmayan xeyli əlyazmaları tapılmışdır ki, onların ədəbi dövriyyəyə buraxılması şairin əsərlərinə tənqidçi və oxucu marağını xeyli dərəcədə gücləndirmişdir. Məhz bütün bu tapıntı və araşdırmaların sayəsində, (onların sırasında H.Həmidovun “Hacıniyaz yaradıcılığının əsasları”; K.Bayniyazovun “Şair Hacıniyaz haqqında fikirlər”; A.Kərimovun “Hacıniyaz bədii sözün ustası kimi”; K.Sultanovun “Gəncliyə vurğun”; A.Pirnezərovun “Hacıniyazın ustalığı ilə bağlı fikirlər”; A.Murtazayevin “Hacıniyaz Kosıbayulının ədəbi metodu və üslub xüsusiyyətləri” və başqa bu kimi əsaslı tənqidi əsərlərin adlarını çəkmək mümkündür. Elə buradaca qeyd edək ki, Hacıniyaz yaradıcılığının xalqın tarixi ilə bağlılığı məsələləri akademik S.Kamalovun “Hacıniyaz yaradıcılığında xalqla bağlı tarixi-etnoqrafik məlumatlar” adlı məqalələrində də nəzərdən keçirilmişdir. Bundan başqa şairlə bağlı materiallar B.İsmayılovun yazdığı “1858-1859-cu illər Hacıniyaz yaradıcılığında Kunqrad üsyanının təsviri” kitabında da təhlil süzgəcindən keçirilmişdir və i. a. və s.

Qeyd etdiklərimiz əyani olaraq göstərir ki, Hacıniyazın yaradıcılığı daim müxtəlif yönərdən öyrənilmişdir. O, qaraqalpaq milli ədəbiyyat tarixində özünü heç də şair kimi yox, həm də tarixçi, xalq dərdinin və problemlərinin carçısı, onun əzablarını çiyində daşıyan və bu əzabları əsərlərinin mahiyyətinə hopdurub, var gücü ilə dünyaya hayqıran xalq və millət təəssübkeşi kimi özünə möhtəşəm bir abidə ucaltmışdır. Odur ki, böyük mütəfəkkirin xatirəsi nəinki qaraqalpaqların, bütün türklərin, həm də azadlıq uğrunda mübarizə aparan dünya xalqlarının yaddaşında əbədi yaşayacaqdır. Hacıniyazın yaradıcılığı özbək və qaraqalpaq xalqlarının tarixi münasibətlərinin görümlü mənzərəsini yaradan əvəzsiz incilərdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Ажинияз Косыбай улы // Казахстан, Национальная энциклопедия. Алматы: Казак энциклопедиясы, 2004. Т. 1. ISBN № 9965-9389-9-7.
2. Ажинияз Косыбай улы // Большая советская энциклопедия: В 30-ти т. / гл.ред. А.М.Прохоров. 3-е изд. – Москва: Советская энциклопедия, 1969-1978.
3. Ажинияз. Бир пәрий (Ашыклык хэм нама косыклары). Нөкис, «Каракалпакстан», 1993, 72 б.
4. Ажинияз. Бозатау (Поэма). Нөкис, «Каракалпакстан» баспасы, 1975. б. 6 (27 б).
5. Давкараев Н. Очерки по истории дореволюционно каракалпакской литературы. Ташкент, 1959
6. Әжинияз (Зыйуар). Еллерим барды. Нөкис, «Каракалпакстан», 1994, б.5 (20 б.).
7. Hacıniyaz. Şeirlər//Azərbaycan dilinə tərcümə edənlər: Nizami Məmmədov Tağısoy, Şəbnəm Məmmədli. Bakı, “Elm və təhsil”, 2020, s. 114.
8. Məmmədov Tağısoy N. Hacıniyazın yaradıcılıq taleyi // Qaraqalpaq ədəbiyyatı. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, “Elm və təhsil”, 2015, s. 226-231.
9. Məmmədov Tağısoy N. Hacıniyazın yaradıcılıq yolunun müxtəşər cizgiləri // Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 97-ci ildönümünə həsr olunmuş Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri // XI Beynəlxalq elmi konfransın materialları. 7-8 may, 2020. Bakı, “Mütərcim”, 2020, s. 220-223.
10. Məmmədov Tağısoy N. Məhtimqulu, Vaqif və Hacıniyaz poeziyasının motiv, mövzu və obrazları müqayisəli-tipoloji təhlil kontekstində // “Məhtimqulu insan qəlbinin mənəvi təbibidir” mövzusunda Türkmənistanın Azərbaycan Respublikasında Səfirliyi və AMEA-nın birgə keçirdiyi Beynəlxalq Konfrans. AMEA. Mərkəzi Kitabxana. Bakı, 2018, 25 iyun.
11. Məmmədov Tağısoy N., Məmmədova Ş. Qaraqalpaq xalq ruhunun tərənnümçüsü Hacıniyaz Kosıbay oğlu. “Xalq səbhəsi” qəzeti, 2021, 4 may, s. 14 (1-ci yazı).
12. Məmmədov Tağısoy N., Məmmədova Ş. Qaraqalpaq xalq ruhunun tərənnümçüsü Hacıniyaz Kosıbay oğlu. “Xalq səbhəsi” qəzeti, 2021, 6 may, s.14 (2-ci yazı).
13. Məmmədov Tağısoy N., Məmmədova Ş. Qaraqalpaq xalq ruhunun tərənnümçüsü Hacıniyaz Kosıbay oğlu. “Xalq səbhəsi” qəzeti, 2021, 8 may, s. 14 (3-cü yazı).
14. Məmmədov Tağısoy N., Məmmədova Ş. Qaraqalpaq xalq ruhunun tərənnümçüsü Hacıniyaz Kosıbay oğlu. “Xalq səbhəsi” qəzeti, 2021, 18 may, s. 14 (4-cü yazı).
15. Мамедов Н. Каракалпакская литература XVIII-XIX вв. // Творческая судьба Ажинияза // Мамедов Тагисой Н.). Каракалпакская литература. Баку, “Kitab aləmi”, 2007, с. 171-175.
16. Мамедов Тагисой Н. Сравнительно-сопоставительная характеристика творчества азербайджанского поэта Вагифа и каракалпакского Ажинияза // Международная научно-практическая конференция «Наука, образование и культура», посвященная 28-ой годовщине Комратского государственного университета. Сборник статей. Том II, Комрат, 2019, с. 73-78.
17. Gazeta.uzhttps://www.gazeta/uz>a...
18. https://arboblar.uz>people.